

CE SPUI ACOLO?

Când s-a trezit în dimineața de 6 noiembrie a anului 1939 – cel de-al șaptelea an al său – erau câteva lucruri pe care Anna Łania¹ nu le știa:

Anna nu știa că șeful Gestapoului² din Polonia ocupată³ impusese rectorului Universității Jagiellone să solicite prezența tuturor profesorilor (tatăl său fiind unul dintre ei) la o dezbatere despre viitoarea orientare a Academiei Poloneze sub stăpânire germană, care urma să aibă loc în ziua aceea, la prânz.

Ea nu știa că, alături de colegii lui, tatăl său avea să fie ridicat din amfiteatrul numărul 56 și dus mai

¹ „Căprioară“, în limba poloneză (n. tr.).

² Abrevierea pentru Geheime Staatspolizei, poliția secretă a Germaniei naziste (n. r.).

³ Polonia a fost invadată și ocupată în septembrie 1939, atât de Germania, cât și de Uniunea Sovietică (n. r.).

întâi la o închisoare din Cracovia, orașul unde locuiau, iar apoi să fie purtat printr-o serie de lagăre de tranzit de-a lungul și de-a latul Poloniei, pentru ca, în cele din urmă, să fie deportat în lagărul de concentrare de la Sachsenhausen din Germania.

Ea nu știa nici că peste câteva luni un grup de colegi de-ai lui, încă în viață, aveau să fie mutați în mult mai sinistrul lagăr de la Dachau, din Bavaria Superioară, dar că, în momentul acela, tatăl ei n-avea să mai existe sub o formă care să poată fi mutată.

În acea dimineață, Anna știa doar că tatăl său trebuie să plece de-acasă pentru câteva ore.

Fetițele de șapte ani sunt un grup extrem de pestriț. O parte dintre ele declară că s-au maturizat de mult și-atât ți-ar trebui să le contrazici. Altele se pare că pun mai mult preț pe tainele copilăriei întipărite pe dinăuntru capșoarelor lor decât pe orice conversație cu adulții. Iar altele (de departe cele mai numeroase) nu s-au hotărât încă de-a binelea din ce tabără fac parte și, în funcție de zi, de oră sau chiar de la o clipă la alta, pot să-și arate o cu totul altă față decât aceea la care te aștepti.

La șapte ani, Anna aparținea acestei ultime categorii, iar tatăl îi încuraja caracterul ambivalent. O trata ca pe un om mare – cu respect, cu bunăvoință și considerație –, dar, în același timp, reușea cumva să ocrotească și să-i mențină viu sentimentul că tot ce întâlnește ea pe lume e o descoperire nouă-nouă, unică minții ei.

Tatăl Annei era profesor de lingvistică la Universitatea Jagiellonă din Cracovia și traiul alături

de el însemna că fiecare zi a săptămânii era într-o altă limbă. Până să împlinescă șapte ani, Anna stăpânea bine germana, rusa, franceza și engleza, se descurca în ucraineană și idiș și o rupea un pic pe armeneste și țigănește.

Tatăl nu-i vorbea niciodată în polonă. Cu polona se va rezolva de la sine, zicea el.

Nimeni nu învață atâtea limbi ca tatăl Annei dacă nu apreciază conversația. În mai toate amintirile ei, el vorbea – glumind și râzând, argumentând și oftând – cu vreunul dintre numeroșii prieteni și parteneri de discuții pe care-i frecventa prin oraș. Ba chiar, de-a lungul vieții lor împreună, Anna trăise cu impresia că fiecare limbă pe care o vorbește el era croită, ca un costum pe comandă, pentru persoana anume cu care conversa. Franceza nu era franceză, ci Monsieur Bouchard. Idișul nu era idiș, ci Reb¹ Shmulik. Fiecare cuvânt și fiecare frază armenescă auzite vreodată de Anna îi aminteau de chipul acelei *tatik*² firave și bătrâne care îi întâmpina mereu pe tatăl ei și pe ea cu ceșcuțe de cafea amăruie și tare.

Toate cuvintele armenesti miroseau a cafea.

Dacă scurta viață a Annei de până atunci ar fi fost o casă, bărbații și femeile cu care tatăl său își petrecea timpul liber discutând erau stâlpii de susținere. Ei țineau cerul deasupra și pământul sub picioare, îi surâdeau și-i vorbeau de parcă ar

¹ Formulă de politețe, echivalentă cu „domnul“, în idiș (n. tr.).

² „Bunicuță“, în limba armeană (n. tr.).

fi fost fiica lor. Niciodată nu venea în vizită doar profesorul Łania, ci profesorul Łania cu Anna. Sau, după caz, profesorul Łania și Anja, sau Hannale, ori Anke, Anuška sau Anouk. Avea tot atâtea nume câte limbi sau câți oameni existau pe pământ.

Când fiecare limbă este destinată unei singure persoane, bineînțeles că, până la urmă, o fetiță ajunge să se întrebe „Care e limba tatălui meu? Care e limba mea?“

Însă răspunsul era foarte simplu – ei vorbeau limbile altora. Toți ceilalți păreau mărginiți la una singură, sau două-trei, în cazul cel mai fericit, dar tatăl Annei era complet eliberat din chingile care încorsetau restul locuitorilor din peisajul vast și variat al Cracoviei. Nu era limitat la niciun singur fel de a vorbi. Putea să fie oricine dorea. Cu excepția lui însuși, probabil.

Iar dacă acest lucru era valabil pentru tatăl Annei, atunci de bună seamă trebuia să fie la fel și pentru ea. În loc să-i transmită fiicei sale o anumită limbă care să o definească, el i-a oferit spectrul larg al limbilor pe care le cunoștea și i-a spus: „Alege dintre ele. Construiește-ți ceva nou.“

Nu exista amintire de-a Annei în care tatăl ei să nu spună ceva. Dăinuia în memoria ei ca o statuie vie, turnată în postura lui firească de ascultător: genunchiul drept îndoit peste cel stâng, cotul sprijinit pe genunchi, bărbia în palmă. Adopta des această poziție, însă chiar și atunci când asculta tăcut, încordat, tatăl Annei nu contenea să comunice, iar buzele și sprâncenele lui zvâcneau și se

frământau ca reacție la ceea ce i se spunea. Dacă alții trebuiau să ghicească semnificația acestor ticuri și spasme, Anna cunoștea la perfecție și limba asta, și n-avea nevoie să-l întrebe nimic.

Ea și cu tatăl ei petreceau foarte mult timp discutând. Vorbeau în toate limbile, prin toate ungherele locuinței lor și peste tot pe străzile orașului. Știa sigur că dintre toți era partenerul lui de dialog preferat.

Prima dată când Anna a înțeles că o limbă e un compromis între oameni, că două persoane care vorbesc aceeași limbă nu-s neapărat identice, a fost și singura dată, din câte își amintea, când îi pusese tatei o întrebare la care el n-a putut să răspundă.

Veneau spre casă de la o plimbare și se-nserase. Anna nu cunoștea partea din oraș prin care mergeau. Tatăl o ținea de mână foarte strâns, iar merusul lui avântat o silea să se miște fuguța, ca să țină pasul. Ritmul lui se întetea, tot mai iute, în timp ce soarele dispărea după acoperișuri și apoi după colinele din depărtare; când s-a întâmplat alergau de-a dreptul.

Fetița i-a auzit înainte să vadă ceva. Era un bărbat care râdea, zgomotos și vesel, cu o poftă care-a făcut-o și pe Anna să zâmbească, nerăbdătoare să vadă ce provocase râsetele. Dar, odată ajunși pe strada de unde se auzea, zâmbetul i-a pierit.

Erau acolo trei soldați.

Cel care râdea era cel mai scund. Despre ceilalți doi nu-și mai amintea mare lucru, decât că i se păruseră imposibil de mari.

— Sari! striga soldatul cel scund. Sari! Sari!

Bărbatul cărunt din fața lor se străduia să execute ordinul, ținându-l fără noimă pe loc, dar clar avea ceva la picior – o fractură urâtă pesemne. Se vedea limpede că îl doare teribil. Cu prețul unor mari eforturi reușea să-și înăbușe gemetele ori de câte ori ateriza pe pietrele caldarâmului, în ciuda durerii care-i schimonosea chipul.

Asta părea să-l încânte și mai tare pe soldatul cel scund.

Probabil că cel mai greu de îndurat în această amintire era voluptatea pură și fără reținere din râsul acela. În mintea Annei, soldatul vorbea – și râdea totodată – pe limba lui Herr Doktor¹ Fuchsmann.

Herr Doktor Fuchsmann era un domn rotofei și pleșuv, care purta întotdeauna jiletcă. Se ajuta de o pereche de ochelari și de un baston ca să șontăcăie prin farmacia lui micuță cât era ziua de lungă. Herr Doktor Fuchsmann era un bărbat jovial, care una-două se înroșea în obraji. În scurtul răstimp de când se cunoșteau, îi pasase Annei pe furiș mai multe fursecuri decât văzuse ea vreodată la un loc.

Iar soldatul cel scund vorbea pe limba lui Herr Doktor Fuchsmann.

Anna era nedumerită. Nu-l putea înțelege nici pe soldat raportat la doctor și nici pe doctor raportat la soldat. Drept pentru care a procedat ca toți copiii într-o astfel de situație.

¹ Domnul doctor (germ. în orig.).

Și-a întrebat tatăl.

Dacă tatăl Annei n-ar fi fost omul care era și dacă Anna n-ar fi ascultat, vorbit și gândit atât de mult și-n germană în toți anii din cei șapte pe care-i avea, în care putuse vorbi – pe scurt, dacă accentul ei n-ar fi fost atât de convingător de nativ – această poveste s-ar fi sfârșit înainte să înceapă.

— Papa, a întrebat Anna, de ce rîd de omul acela?

Tatăl ei n-a răspuns. Soldatul a întors capul.

— Pentru că, *Liebling*¹, a zis el, acela nu e om. Acela e un *Jude*².

Anna a reținut întocmai cuvântul, fiindcă i-a schimbat lumea din temelii. Credea că știe ce este o limbă, cum funcționează, cum scot oamenii cuvintele din aerul în care vorbesc pentru a zugrăvi realitatea din jur.

Dar asta era mult mai complicat.

Reb Shmulik nu zicea *Jude*. Reb Shmulik zicea *yid*³.

Iar soldatul acela, indiferent pe ce limbă vorbea, se deosebea de Herr Doktor Fuchsmann la fel de tare pe cât ținea să se deosebească, în ochii lumii, de Reb Shmulik, evreul.

În 1939, niște oameni care se chemau nemți au intrat într-o țară numită Polonia și au pus stăpânire pe orașul Cracovia, unde locuia Anna. La scurtă vreme, nemții aceștia au demarat o operațiune

¹ „Drăguț” (germ. în orig.).

² „Evreu” (germ. în orig.).

³ „Evreu” (idiș în orig.).

intitulată Sonderaktion Krakau, care-i viza pe intelectualii și savanții orașului, categorie din care făcea parte și tatăl Annei.

Ziua stabilită pentru Sonderaktion Krakau a fost 6 noiembrie 1939 – cel de-al șaptelea an de viață al Annei – și tot ce știa fetița în dimineața aceea era că tatăl ei trebuia să lipsească pentru câteva ore.

A lăsat-o în grija lui Herr Doktor Fuchsmann puțin după ora unsprezece și nu s-a mai întors niciodată.

Nu era ceva neobișnuit ca tatăl Annei să o încredințeze amicilor săi atunci când se iveau treburi ce nu sufereau amânare. Avea suficientă încredere în ea ca s-o lase singură acasă pentru perioade scurte, dar câteodată, firește, trebuia să lipsească mai mult. Era încă foarte mică și uneori trebuia să se ocupe cineva de ea.

Tatăl Annei făcuse tot ce-i stătea în putință să o țină departe de ce se petrecea în oraș, dar războiul e război și nu poți să-ți ferești copilul de lume la nesfârșit. Pe străzi erau uniforme și oameni care răcneau, dulăi și frică, câteodată se auzeau împușcături, iar, dacă îți place să te-ntinzi la tai-fas, fiica ta va auzi până la urmă cuvântul „război“ pronunțat pe furiș, cu glas tare. „Război“ e un cuvânt apăsător în orice limbă.

Anna își amintea vag că existase un timp înainte ca acest cuvânt chinuitor să se pogoare peste ea din toate părțile ca un zăbranic greoi, dar, mai mult ca orice siluetă sau chip anume – mai mult chiar decât amintirea fugară a mamei sale –, trăsătura